ՅԱՅԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Ա. ՏԱՐԱՅԻ

ՅԱՅԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ամսագիր Ազգային Գրականութեան, Գիտութեան եւ Արուեստից

Տարի Ը. Թիւ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1884 Վաճառականաց Տպարան Պ. Գ. Ա. 3607

ՊԱՏՇԱՌՈՒԹԻՒՆ

Տարին դէպի Ս. Պօղոս հայոց 10 ՈՒՏԱԼԻՍ
» » Գերմանիա » 12 »
Գերմանիա » Ս. Պօղոս » 5 1/2 »
» » Գերմանիա » 6 1/2 »
Եգիպտոս » Ս. Պօղոս » 3 »
» » Գերմանիա » 3 »
Օտար երկրներու համար 2 1/2 լիրա
Յանձնարարուած տառերու համար 3 դրչ.
Մեկ թիւը առանձին տարուայ 2 դրչ. Ե. տարի. առ-
քելու համար 2 դրչ. Ե. տարի. առ-
քելու համար 2 դրչ. Ե. տարի. առ-
քելու համար

ԱԶԳԱՅԻՆ
Տարեկան Տեսութիւն
1883-1884

Ը. Վ. ԻՃԱԿ ԱԶԳ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԵՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ
(Շար. ե- վերջ)

Սակայն սեռի ընկերութեանց յետոյ, կարեւորութեան կարգաւ պիտի յիշենք Տնտեսական Միութիւնը կամ Ընկերութիւն, որոյ նպատակն էր տնտեսական տեսակէտով նոյն ծառայութիւնը մատուցանել գաւառացւոց, ինչ որ կրթական տեսակէտով Միացեալ ընկերութիւնը կը մատուցանէին։ Բայց սոքիպուած ենք ցաւօք սրտի հաստատել թէ Տնտեսական Միութիւն անունը միայն կայ այսօր, իսկ բուն ընկերութիւնը, թէեւ պաշտօնապէս լուծուած չէ, բոլորովին կազմալուծեալ վիճակի մէջ կը գտնուի, և բնաւ նիստ չընէր։ Մենք չենք անոնցմէ որք մեծ մեծ յոյսեր կը դնէին այս ընկերութեան վրայ, բայց համոզուած էինք թէ գաւառացիք տնտեսական այնպիսի մեծ չարեաց ենթակայ կը գտնուին, որ ասոնց մի փոքր մասին բարձումն իսկ, որ անհնար չէր լաւ կազմաւորեալ Տնտեսական ընկերութեան մը ձեռամբ, իրական ծառայութիւն մը պիտի լիներ երկրին։ Բայց միանգամայն Տնտեսական Միութիւն մը նոր ձեռնարկ մ'էր իր տեսակին մէջ։ Մինչդեռ դպրոցներ բանալու և կարօտ ուսանողաց ձրի գիրքեր տալու նպատակներով բազում ընկերութիւններ մեր մէջ կազմուած, լուծուած և վերակազմուած են, տակաւին չենք ունեցած ընկերութիւն մը, որոյ նպատակը լիներ տնտեսական առողջ գաղափարները մտցունել մեր գաւառացի աղգայնոց մտքին մէջ, թէեւ տակոսով փոխատուութիւններ ընել գաւառացւոյ երկրագործաց, պանդխտութեան առաջքն առնուլ և թշուառ պանդուխտներն իրենց հարենիքը ղրկել։ Մուխ երկու տարուան նկատմամբ թէ անոր ընդհատուածներուն գոնէ մէկ մասը չէր կրնար իրականութիւն գտնել լուկ բարեգործական ընկերութեան մը ձեռամբ, որպիսի էր Տնտեսական Միութիւնն, այլ պէտք էր որ կարող գրամատէրներ միանգամայն իրենց չահու մէջից ստանձնէին այդ նպատակաց իրականացումն. օրինակի համար՝ կարօտ երկրագործաց ամէն տակոսով փոխատուութիւններ ընելու մասն, որ նէյտպէօրդեան պանդխտ մը պ. չտօնն էր իսկապէս, և այսպիսի հաստատութիւն մը կրնար հիմնուիլ բաժնեթղթոց վրայ։ Մենք չորս տարբեր պատճառներու կը վերագրենք Տնտեսական Միութեան անյաջողութիւնը. նախ, ինչպէս ըսինք, ձեռնարկութեան նորութիւնն, որոյ առջև չատեր վարանեցան և անակնկալ դժուարութիւններէ վախցան, ինչպէս իրաւունք ունէին, որովհետև ամէն նոր ձեռնարկի նկատմամբ բնական է այդպիսի զգացումներ ունենալ. երկրորդ, երկրին ընդհանուր պայմաններն ու պարագաներն. երրորդ, Տնտեսական Միութեան նպատակներուն որոշապէս չգծուիլն, կան ուղղութիւն մը չտրուիլն, և չորրորդ, մեր կարող դասուն մէջ ընդհանրապէս տիրող անտարբերութիւնն ամէն ազգօգուտ ձեռնարկի նկատմամբ։ Բայց և այնպէս, մեր նպատակը չէ դատբանական մը յօրինել Տնտեսական Միութեան վրայ, որովհետև չենք ուզեր մեռած տեղեն զայն։ կը յիշենք թէ անցեալ տարի այս ընկերութիւն իւր կանոնագիրը ներկայեց վարչութեան, որ նկատողութեան առաւ, քննեց, վաւերից և կայսերական կառավարութեան հաւանութիւնն ստացաւ։ Ասոնք ուրիշներ ուրեմն բոլորովին պատրաստ գործի մը, Ազգին մեծագոյն պէտքերէն մին գոհացնելու համար, և եթէ անցեալ տարի կարելի չեղաւ իր նպատակին յատկացնել այն գործին, պէտք է աշխատիլ այս և յառաջիկայ տարիներու մէջ իրականութեան վերածելու Տնտեսական Միութիւնը։

Ցաւօք սրտի պիտի յիշատակենք նաև, իբրև բոլորովին կազմալուծուած ընկերութիւն մը, Առեւտրական ընկերութիւն, որ Մշոյ մէկ վանքին մէջ երկրագործական վարժարան մը բացած էր, զոր դուցեց բաւական պարտք թողլով։ Այս վարժարանին բացումն և մատակարարութեան եղանակն յոռի վարչութեան մը արդիւնք էին ծայրէ ի ծայր, և յոռի վարչութիւն մը կարող է սպաննել հզօրագոյն ընկերութիւններն իսկ։ Ի սրտէ պէտք է ցաւիլ ազգային ընկերութեանց այսպէս յաջորդաբար քայքայման վրայ, ո՛չ միայն որովհետև անհետացող ընկերութիւններն օգ կրնան լինել, այլ մանաւանդ որովհետև գէշ օրինակ մը կուտան Ազգին, ընկերութեանց վրայ հանրային վստահութիւնն ի հիմանց կը խախտեն, մինչդեռ առանց հանրային վստահութեան՝ ո՛չ մէկ ընկերութիւն կարող է կանգուն մը նալ, և հասարակութեան վստահութիւն կ'ազդեն ազգային ընկերութեանց ձեռամբ օգտակար գործ մը կատարելու կարելիութեան մասին։

Նմանապէս, ներքին պատահարներով զբաղեալ և արդէն կիսովին կազմալուծեալ վիճակի մը մէջ կը գտնենք Թէոդոսիոս Ա. Ազգ. Ընկերութիւնը, որ անցեալ տարի ներքին և արտաքին խնդիրներ և դժուարութիւններ միանգամայն ունեցաւ։ Թիֆլիսի մէջ ընկերութեան բացած դպրոցներն, որք կիսոլին քրդացած Հայերու մէջ նախնական կրթութեան մը լոյսը կը տարածեն, կը շարունակեն արդարեւ, բայց եթէ ընկերութիւնն իւր կեդրոնին մէջ այսպիսի անգոհացուցիչ վիճակ ունենայ ներկայ տարւոյն մէջ եւս, յաջորդ տարին այս ժամանակ թերեւս աւելի ցաւալի տեղեկութիւն մը պիտի տանք Թիֆլիսի երբեմն բարեհամբաւ ընկերութեան վրայ, որ մեռած պիտի լինի մինչեւ այն առեն։ Կը յորդորենք ընկերութեան անդամներն որ այս ծանր վտանգին առջեւն առնուլ համար համաձայնին իրենց մէջ, զօրացնեն իրենց միութիւնը, և կանգուն պահեն իրենց դպրոցներն։ Այս պահանջով միայն կրնան հանրային վստահութեան և համակրութեան վրայ իրաւունք ունենալ։ Միւս կողմէ, բանաւոր և օգտակար կը դատենք որ Ազգ. վարչութիւնն հետամուտ լինի քննելու կիսովին կամ ամբողջովին կազմալուծեալ ազգային ընկերութեանց վիճակն, որպէս զի բախտախնդիր անձեր ընկերութեանց մէջ մտնելով և անոնց կործանման աշխատելով, յետոյ չկարենան այդ ընկերութեանց միացեալ ինչքերն ու գոյքերը։ Այս կարգ օրինակներ դժբաղդաբար չեն պակսիր, մինչդեռ, նկատելով թէ ազգային ընկերութիւնք Ազգ. վարչութեան կողմէ կը վաւերացուին, և թէ սա՝ կառավարութեան և Ազգին առջեւ պատասխանատու է անոնց գործողութեանց մասին, իրաւունք է և պէտք է որ Ազգ. Վարչութիւնը քննէ անոնց վիճակն, երբ կասկած ունենայ թէ հասարակութեան վստահութիւնն ու դրամը չարաչար կը գործածեն։

Գործունէութեան առաւել կամ նուազ սահմանափակ ասպարէզ մը ունեցող, բայց իրապէս օգտակար ծառայութիւն մատուցանող ընկերութեանց կարգին մէջ կարեւոր տեղ մը կը բռնէ Ազնիւան ընկերութիւնն, որ այժմ կը հրատարակէ եւեւոպեան, որոյ վրայ պիտի խօսինք Նանսէնեան Լրագրաղթութեան դասակացեալ բաժնին մէջ։ Ազնիւան ընկերութեան նպատակն է կարօտ ուսանողաց աժան կամ ձրի գիրքեր և դպրոցական պէտքեր հայթայթել, և մերթ ընդ մերթ այս տեսակ օգնութիւններ կը մատուցանէ ազգային վարժարաններու և կրթական ընկերութիւններու։ Բազողութիւն և յարատեւութիւն կը մաղթենք։

Ունինք գործնական ընկերութիւններ ալ, որք մէն մի գաւառի մէջ մասնաւոր դպրոց մը կը պահեն, և որոց կեդրոնն ընդհանրապէս աստի կ. Պոլիս կը գտնուի նոյն գաւառի պանդուխտ ազգայիններէ կազմեալ։ Երկար կը լինի մանրամասնօրէն խօսիլ այս մասնաւոր ընկերութեանց իւրաքանչիւրին վրայ, բայց եթէ ընդհանուր բացատրութեամբ մը ամփոփենք ազգային արական ընկերութեանց վիճակին վրայ մեր տեսութիւնն, և ըսենք թէ 1883 տարին ընդհանրապէս նպաստաւոր չէ եղած անոնց, կը կարծենք թէ ճշմարտութենէ հեռու չպիտի գտնենք։ Ինչպէս վաճառականութիւնն իւր պարբերական միջոցներն ունի, յորս մասնաւոր թուիչ մը կ'առնու, մինչդեռ ուրիշ ժամանակներ կայուն և անգործ վիճակի մէջ կը մնայ, կ'երեւի թէ ազգային ընկերութիւններն ալ ունին իրենց յաջող և անյաջող տարիները։ Կը հասկնանք թէ, երբ գործերը գէշ կ'երթան, հասարակութիւնն ընդհանրապէս քիչ բան տայ ի նպաստ բարեգործական ձեռնարկութեանց, բայց մէկ ըսեզ խարած կը լինինք եթէ ազգ. ընկերութեանց ոմանց յետադիմ վիճակին բացատրութիւնը գտնել չանանք մի միայն առեւտրական գործոց անյաջող կացութեան մէջ, որովհետեւ կարելի է իրաւամբ առարկել թէ այդ մի և նոյն ընկերութիւնը երբ շատ աւելի յաջող վիճակի մէջ էին, Թուրքիոյ տնտեսական կացութիւնը լաւագոյն չէր։

Իսկ իդեալական սեռի ընկերութեանց վիճակն աւելի գոհացուցիչ և աւելի յուսալից կը գտնենք։ Ազգանուէր Հայուհեաց և Դպրացասէր Ցիւնանց ընկերութիւնք հայ գեղեցիկ սեռին ազգօգուտ գործունէութեանց նկատմամբ արդարև գեղեցիկ գաղափար մը կուտան մեզ։ Այս երկու ընկերութիւնը իգական սեռին իրաւանց և ընկերական դերոյ նկատմամբ կեցող նախապաշարումները փարատելու մասին շատ աւելի կարեւոր ծառայութիւն կը մատուցանեն և պիտի մատուցանեն գործնականապէս, քան թէ ամենէն ճարտարախօս վէպն և ամենաբարձր իմաստասիրական գրուածը, կամ ամենանուրբ փաստաբանութիւնն, որոց առարկան լիներ ի վեր հանել իգական սեռին ընդունակութիւններն և կարողութիւնները, և անոնցմէ բղխող իրաւանդ Ազգանուէր Հայուհեաց համար յաջող տարի մ'եղաւ, եւ տարեկան փայլուն և արդիւնաւոր պարահանդէս մ'եկաւ պսակել իրենց չանքերն։ Այսպէս քաջալերեալ, տարակոյս չունինք թէ սոյն երկու քոյր ընկերութիւնք նոր եռանդեամբ յառաջ պիտի վարեն իրենց բացի կրթական հաստատութիւններն, որք ասա ի Պէշիկթաշ, ի Գղի, ի Մուշ և ի Հաճըն։

"ՄԱՅՏԱ"
ԵՒ
ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՆԱՆՑ

(Շարունակութիւն)

Արդ, ձեռնարկելով իւր վէպին, Տիկին Տիւսաբի մտաց չը ներկայացար ճշմարտապէս հրահանգիչ հանգամանք մը տալ այս աշխատասիրութեան, մատնանիշ ընել և պայքարակել մին կամ միւսն այն ցաւալի մոլորութիւններէն որք մասնաւորապէս մեր մէջ իգական սեռին վրայ կ'երեւին և որոնցմէ այնչափ կը տառապի մեր ժողովուրդը. նա նիւթ կ'ընտրէ իրեն կանանց իրաւանց խնդիրը, խնդիր որ անցեալի դատուելով երկուց աչխարհաց մէջ քաղաքակրթութեան չափը կը ցուցնեն, իրօք բնական առաւելութիւն մ'է որ աննպաստ կացութեան մը մէջ կը դնէ զկանայս հանդէպ արանց, ո՛չ թէ վասն զի սոքա օգուտ կը քաղեն անկէ, կամ կրնան քաղել նուաճելու համար զանոնք բառին Թանձր նշանակութեամբ, այլ վասն զի աչխատութեան խաղաղական շրջանակին մէջ մրցումն անկարելի կ'ընէ երկուսեռներուն միջև, և կանանց վրայ դէպ բաղանց դիրք մը կուտայ արանց, Ուրիշ բնական անհաւասարութիւն մ'է մարդկային սեռին պակասման և աճեցուցման գործին մէջ կանանց բաժինն նախասահմանուածն գործակցութիւնն՝ որ երկար ժամանակներ բոլորովին անկարող կ'ընէ զիրենք յառաջ մղելու կեանքի կռիւն, և իրենց վիճակին հետ անմիջական յարաբերութիւն չունեցող իրաց համար կատարեալ պէս անշահադէտ (ինդիֆերէնտ) կը կացուցանէ զիրենք։ Զենք խօսիր այն կարդ մը նուրբ նկատողութեանց վրայ զորս հոգեբանական տեսակէտով յառաջ կը բերեն մեծանուն իմաստասէրներ, զոյց տալու համար արանց և կանանց դատելու եղանակին մէջ զգալի տարբերութիւն մը՝ որ կը գոյանայ երկու սեռներուն ջղային դրութեանը վրայ արտաքին իրաց ներգործած աւելի կամ նուազ ազդեցութենէն, և որ կը կայանայ այն մեծագոյն բաժնին մէջ զոր կը հանեն նմանաւոր տեսնելու զգայական կարողութեանց։ Այսպիսի բնական անհաւասարութիւնը քաղաքակրթեալ խարհի մէջ արանց և կանանց տարբեր կոչում մը կուտայ, որ չ'ըսեմ Ընտնդ կ'առնու հաստատեալ օրէնքներէն՝ այլ պա՛րզապէս նուիրագործուած է անոնցմէ, զի այդ կոչումն երկու սեռներուն համար ալ իրենց յատուկ կարմիր թելն կը բռնէ. օրէնքներն անզօր են զայն դիմադրելու բնութեան պահանջմանց և մեր պնդումից, և այն միակ քաղաքակրթութիւնը որ մեք կը ճանչնամք և որոյ կը պահանին անոնք՝ ո՛չ մէկ միայն արանց զարգացեալ անհատներու առնչ, որք միմիայն արանց սեռին պատկանելն համար՝ իրեն ըզացեալ իրաւունքները կը վայելեն, և այս, կ'ըսէ ինքն, չնորհիւ այն քաղաքական կարգի օրինաց զոր արք միմիայն կողմանի կերպով հաստատած են օգուտ քաղելով իրենց յատուկ բերք ոյժէն։ Բայց ի՞նչպէս կարելի է անտեսել սա էական կէտը թէ այն անհաւասարութիւնն, որմէ կը գանգատի Տիկին Տիւսաբ, նոյն իսկ բնութենէն դրուած է երկու սեռներուն միջև, մինչդեռ քաղաքակրթեալ կըրթեալ աչխարհի կարգերն ուժգնացնելով անոնց, օրէնքներն ու սովորութիւնները նպատակ ունին հարթելու զայն ըստ կարելւոյն։ Այն բերք ոյժը զոր կանանց իրաւանց չատ. գովք անարդանօք արանց երեսին կը զարնեն, իրօք բնական առաւելութիւն մ'է որ աննպաստ կացութեան մը մէջ կը դնէ զկանայս հանդէպ արանց, ո՛չ թէ վասն զի սոքա օգուտ կը քաղեն անկէ, կամ կրնան քաղել նուաճելու համար զանոնք բառին Թանձր նշանակութեամբ, այլ վասն զի աչխատութեան խաղաղական շրջանակին մէջ մրցումն անկարելի կ'ընէ երկուսեռներուն միջև, և կանանց վրայ դէպ բաղանց դիրք մը կուտայ արանց, Ուրիշ բնական անհաւասարութիւնն մ'է մարդկային սեռին պակասման և աճեցուցման գործին մէջ կանանց բաժինն նախասահմանուածն գործակցութիւնն՝ որ երկար ժամանակներ բոլորովին անկարող կ'ընէ զիրենք յառաջ մղելու կեանքի կռիւն, և իրենց վիճակին հետ անմիջական յարաբերութիւն չունեցող իրաց համար կատարեալ պէս անշահադէտ (ինդիֆերէնտ) կը կացուցանէ զիրենք։ Զենք խօսիր այն կարդ մը նուրբ նկատողութեանց վրայ զորս հոգեբանական տեսակէտով յառաջ կը բերեն մեծանուն իմաստասէրներ, զոյց տալու համար արանց և կանանց դատելու եղանակին մէջ զգալի տարբերութիւն մը՝ որ կը գոյանայ երկու սեռներուն ջղային դրութեանը վրայ արտաքին իրաց ներգործած աւելի կամ նուազ ազդեցութենէն, և որ կը կայանայ այն մեծագոյն բաժնին մէջ զոր կը հանեն նմանաւոր տեսնելու զգայական կարողութեանց։ Այսպիսի բնական անհաւասարութիւնը քաղաքակրթեալ խարհի մէջ արանց և կանանց տարբեր կոչում մը կուտայ, որ չ'ըսեմ Ընտնդ կ'առնու հաստատեալ օրէնքներէն՝ այլ պա՛րզապէս նուիրագործուած է անոնցմէ, զի այդ կոչումն երկու սեռներուն համար ալ իրենց յատուկ կարմիր թելն կը բռնէ. օրէնքներն անզօր են զայն դիմադրելու բնութեան պահանջմանց և մեր պնդումից, և այն միակ քաղաքակրթութիւնը որ մեք կը ճանչնամք և որոյ կը պահանին անոնք՝ ո՛չ մէկ միայն արանց

ԹԵՐԹՕՆ ՄԱՍԻՍԻ
(82)

ԷՔԹՈՐ ՄԱԼՈՑ

ԸՆՏԱՆԵԶՈՒՐԿ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

6.

ԱԶԱՏՈՒՄ

"Բաժէ կը յանձնէ իւր կինն ու զաւակներն Աս"տուծոյ, Սուրբ Կոյս Մարիամայ և Ընկերութեան":

— Դո՞ւ, վարժապետ:

— Ես մարդ չունիմ, ըսաւ վարժապետը տխրութեամբ. ոչ ոք պիտի լայ իմ վրայ:

— Դո՞ւ, Թառորի:

— Ես, դուչեց Թառորի, կը յանձնարարեմ որ շաբաթականներս խորովելէ առաջ վաճառեն:

— Մեր Թուղթն այդպիսի յիմարաբանութեանց համար չէ:

— Իմ ըսածս յիմարաբանութիւն չէ:

— Համբուրելու մէկը չունի՞ս, մայր չունի՞ս:

— Մայրս պիտի ժառանգէ ունեցածս:

— Ես դո՞ւ, Ռէմմի:

"Ռէմմի կ'երթաւն ու Թարին Մաթիայի կուտայ. կը "համբուրէ զԱլէքսի և կը խնդրէ որ երթայ Լիզը "գտնէ, և համբուրելով իւր զղեստին մէջ պահուած "չոր վարդն անոր տայ:"

— Ամենս ալ պիտի ստորագրենք:

— Ես, խաչ մը պիտի գծեմ, ըսաւ Բաժէ:

— Այժմ, ըսաւ Պէհկունու երբոր Թուղթն ամենէն ալ ստորագրուեցաւ, կը խնդրեմ որ Թոդուք գիս խաղաղ մեռնիլ, առանց հետս խօսելու. Մենք բարեաւ, ընկերք:

Ես իւր նստարանէն երթալով մեր նստարանն եկաւ, երեքնիս ալ համբուրեց, և նորէն իւր նստարանն երթալով՝ Բաժէն և Թառորին ալ համբուրեց. յետոյ, փոչիի կոյտ մը ձեւացնելով, գլուխն անոր վրայ դրաւ, բոլոր մարմինը տարածուեցաւ և անչարժ մնաց:

Պէհկունուի նամակին խօսքերն և իւր ինքնալքութիւնը քաջալերական չէին մեզ համար:

Սակայն սեպի հարուածներն աւելի որոշապէս կը լսուէին, և տարակոյս չկար որ մօտեցած էին մեզ, այնպէս որ Թերեւս քիչ ժամանակէն մեր քուն հաստնէին:

Վարժապետն հասկցուց մեզ գայս, որպէս զի սրբատապնդէ մեզ:

— Եթէ քու կարծածիդ չափ մօտ լինէին, անոնց պոռալու ձայները կը լսէինք, բայց չենք լսեր, ինչպէս որ անոնք ալ մեր ձայնը չեն լսեր:

— Հազիւ քանի մը մեթր հեռի կրնան լինիլ և չլսել մեր ձայնը. այս բան կրնայ կախում ունենալ անոնց ծակելիք մարմնոյն բնութենէն:

— կամ հեռաւորութենէն:

Սակայն ջուրերը հետզհետէ կը ցածնային, և չատ չանցած ապացոյց մ'ունեցանք Թէ ոչ եւս ներքնուղիներուն ձեղունը կը հասնէին:

Ջառիվերին ժայռերուն վրայ խոշիւն մը լսեցինք, և ջուրին մէջէն ալ ճողփիւն մը, իբր Թէ մեծ կտորուանք մէջն ինկած լինէին:

Լապտերը վառեցինք, և տեսանք որ մկներ կը վազէին զառիվերի ստորոտն. անոնք ալ մեզ պէս հոն ապաստան գտած էին. և երբոր ջուրերը նուազած էին, իրենց ապաստանէն կը մեկնէին ուտելիք գտնելու համար: Եթէ կրցած էին մինչեւ մեր քով հասնիլ, ապացոյց մ'էր Թէ ջուրն ոչ եւս ներքնուղիներն ամբողջապէս լցուցած էր:

Այդ մկներ նոյն բանն եղան մեր բանտին համար ինչ որ եղած էր աղաւնին Նոյի տապանին համար, այն է ջրհեղեղին վախճանն:

— Պէհկունու, ըսաւ վարժապետը մինչեւ վերի նստարանն երկնչնալով, քաջալերուէ:

Ես հասկցուց անոր Թէ մկները մեր մօտալուտ ազատութիւնը կ'աւետէին:

Բայց Պէհկունու ականջ չկախեց:

— Եթէ դարձեալ մեր յոյսը վհատութեան պիտի փոխուի, աւելի կը սիրեմ չյուսալ, մահուան կ'սպասեմ. եթէ ազատութիւն է եկածը, օրհնեալ լինի Աստուած:

Ուղեցի զառիվերին ստորոտն իջնելով չուրերուն նուազման յառաջդիմութիւնը տեսնել, Յառաջդիմութիւնն զգալի էր, և այժմ մեծ դատարկ մը կար չուրին և ներքնուղւոյն ձեղունին միջեւ:

— Մկները բռնէ որ ուտենք, դուչեց ինձ Թառորի:

Բայց մկներ բռնելու համար ինձմէ աւելի ճարպիկ մէկը պէտք էր:

Սակայն յոյսը զիս ոգեւորած էր և ներքնուղւոյն մէջի դատարկութիւնը զաղափար մը ինձ կը ներշնչէր. վերստին մեր նստարանն եկայ:

— վարժապետ, բան մը կը մտածեմ, որովհետեւ մկները կը պտըտին ներքնուղւոյն մէջ, ըսել է Թէ անկից անցնիլն հնարաւոր է. կ'ուզեմ լողալով մինչեւ ատենուղիները երթալ և օգնութիւն կոչել. հարկաւ կուգան և կը փնտռեն մեզ, այսպէս աւելի չուտ կըրնանք ազատիլ քան Թէ բացուելիք ճանբուն սպասելով:

— կ'արգելում քեզ:

— Բայց, վարժապետ, ես ձկան պէս կը լողամ չուրին մէջ, ինչպէս որ դու ցամաքի վրայ կը քալես:

— Հապա գէշ օդը:

— Որովհետեւ մկները կրնան անցնիլ, օդն աւելի վնասակար չկրնար լինիլ ինձ համար:

— Գնա՛, Ռէմմի, դուչեց Բաժէ, ժամացոյցս քեզ կուտամ:

— Գասպար, դու ի՞նչ կ'ըսես, հարցուց վարժապետը:

— Բան մը չեմ ըսեր. եթէ կը վստահի Թէ կրնայ մինչեւ սանդուղներն երթալ, Թող երթայ. ես իրաւունք չունիմ արգիլելու:

— Եւ եթէ խեղդուի՞:

— Եւ եթէ հոս սպասելով մեռնելու տեղ՝ ազատի, վարժապետը մտածեց պահ մը. յետոյ ձեռքը բռնելով.

— Դու սիրտ ունիս, տղայ, ինչպէս կ'ուզես այնպէս ըրէ: կը կարծեմ Թէ ընելիք փորձդ հնարաւոր չէ, բայց առաջին անգամ չէ որ անհնարինը կը յաջողի: Համբուրէ մեզ:

Համբուրեցի զինքն ու Գասպար հօրեղբայրը, յետոյ լաթերս հանելով, ջուրն իջայ:

— Դուք պոռացեք միչտ. ըսի լողալ սկսելէ առաջ ձեր ձայնը կ'առաջնորդէ ինձ:

Ներքնուղւոյն յարկին տակ օդչափ պարպուած էր ջուրն. Ազատութեամբ չարժելու չափ դատարկ տեղ կար: Այս էր խնդիրը:

Քանի մը գրկաչափ երթալէ յետոյ, տեսայ որ կրնայի լողալ, բայց ծանր ծանր, որպէս զի գլուխս տեղ մը չդարնէի. ուրեմն ըրած արկածաւոր փորձս հնարաւոր էր: Բայց ծայրն ազատութիւնն էր Թէ մահ:

Ետիս դառնալով տեսայ լապտերին լոյսն, որ կը ցոլար սեւ չուրին մէջ. փարոս մ'էր այն ինձ համար:

— Լաւ կ'երթամ, դուչեց վարժապետը:

— Այո՛:

Եւ կը յառաջանայի ղգուշութեամբ:

Մեր ապաստանէն մինչեւ սանդուղն երթալու դժուարութիւնը հետեւեալիք ուղղութեանս մէջ էր, վասն զի գիտեի Թէ ներքնուղւոյն մէջ ուրիշ ներքնուղի մ'ալ կար, որ հեռի չէր: Եթէ մուտին մէջ մոլորէի, դործս գէշ էր: Ներքնուղւոյն յարկին ու պատերը բաւական չէին ինձ առաջնորդելու, բայց գետնին վրայ աւելի ապահով առաջնորդ մ'ունէի, այն էր երկաթեայ գիծերն: Անոնց հետեւելով, կրնայի սանդուղները գտնել

(Շար. առ.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՑ

ՀԱՐՈՒՍՏԱՑ ՀԱՏՈՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՐ ԺԱ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

(Հ. Գ. Ալիշան) ՀԱՅՈՑ

Ա. Ընդ առաջ։

Բ. Ընդ առաջ։

Գ. Ընդ առաջ։

Դ. Ընդ առաջ։

Ե. Ընդ առաջ։

Զ. Ընդ առաջ։

Է. Ընդ առաջ։

Ը. Ընդ առաջ։

Թ. Ընդ առաջ։

Ժ. Ընդ առաջ։

ԺԱ. Ընդ առաջ։

ԺԲ. Ընդ առաջ։

ԺԳ. Ընդ առաջ։

ԺԴ. Ընդ առաջ։

ԺԵ. Ընդ առաջ։

ԺԶ. Ընդ առաջ։

ԺԷ. Ընդ առաջ։

ԺԸ. Ընդ առաջ։

ԺԹ. Ընդ առաջ։

Ի. Ընդ առաջ։

ԻԱ. Ընդ առաջ։

ԻԲ. Ընդ առաջ։

ԻԳ. Ընդ առաջ։

ԻԴ. Ընդ առաջ։

ԻԵ. Ընդ առաջ։

ԻԶ. Ընդ առաջ։

ԻԷ. Ընդ առաջ։

ԻԸ. Ընդ առաջ։

Ի

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՎ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳՈՒՄԱՐՈՎ ՀԱՆՐԱՀԱՇԻՎ

ՀԻՄՆԱԴՐՎԱԾ 1884 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՎ ՕՏԱՐԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐՔԵՐԻ ՄԵԾ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒ